

3. Гафнер К. Є. Розвиток медіації як комунікативної практики та її інституціалізація. К. Є. Гафнер. XVIII Міжнародна конференція пам'яті проф. Л.Н. Когана «Культура, особистість, суспільство в сучасному світі: Методологія, досвід емпіричного дослідження», 19-20 березня 2015 р., м. Єкатеринбург. 2015. С. 74-86.

4. Некрошюс В. Мета цивільного процесу. Періодика цивільного та арбітражного процесу. 2005. № 4. С. 7.

5. Сільвестрі Е. Медіація за приписом суду: італійський досвід. Вісник цивільного процесу. 2015. № 3. С. 161 – 168.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-92>

УЧАСТЬ ПРОКУРОРА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В АСПЕКТІ ПРЕДСТАВНИЦТВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Комарова Вікторія Павлівна

студентка I курсу магістратури

Інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

На шляху до розвитку демократичної, правової держави, Україна провела низку реформ, в тому числі, реформу прокуратури. 14 жовтня 2014 року Верховна Рада України прийняла новий Закон України “Про прокуратуру”, 2 червня 2016 року – Закон України “Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)”, також ухвалила нову редакцію Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК України), який набув чинності з 15 грудня 2017 року. Так, змінами до Конституції було значно звужено повноваження прокуратури. Зокрема, у розрізі захисту прав та інтересів, виключено положення про представництво прокурором інтересів громадянина. В свою чергу, Закон України “Про прокуратуру” визначає її серед переліку функцій прокуратури.

Тож між нормами Конституції України, ЦПК України та Закону України “Про прокуратуру” вбачається невідповідність. Тому актуальною проблемою, що становить науковий інтерес, постає визначення повноважень прокурора в сфері представництва в суді фізичної особи у цивільному судочинстві.

Зокрема, цій тематичі присвячені наукові праці О. Драган, М. М. Стефанчук, І. П. Тимошевської, І. С. Яроша та інших.

Конституція України статтею 131-1 наділяє прокурора повноваженнями представництва інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. Відзначимо, що відповідно до пп. 9 п. 16-1 Конституції України, представництво відповідно до закону прокуратурою громадян в судах у справах, провадження в яких було розпочато до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», здійснюється за правилами, які діяли до набрання ним чинності, – до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню [1].

Водночас, стаття 2 Закону України “Про прокуратуру” серед функцій прокуратури виділяє як представництво інтересів громадянина, так і держави в суді у випадках, визначених цим Законом та главою 12 розділу III ЦПК України. За ст. 23 Закону України “Про прокуратуру”, представництво в суді прокурором інтересів громадянина (громадянина України, іноземця або особи без громадянства) здійснюється лише у випадках, якщо така особа неспроможна самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист [2].

Така діяльність органів прокуратури передбачена законодавством у країнах Євросоюзу. Так, відповідно до ст. 127 Конституції Болгарії прокуратура в установлених законом випадках бере участь у цивільних та адміністративних справах. У цивільному судочинстві Болгарії прокурор може виконувати свої завдання в таких процесуальних формах: а) порушення процесу на захист цивільних прав; б) вступ у вже розпочате цивільне провадження у справі; в) оскарження рішень, ухвал або виконавчих дій; г) звернення з пропозицією про перегляд рішення в порядку нагляду. Участь прокурора у цивільному судочинстві відповідно до чинного законодавства Франції обов’язкова при розгляді усіх справ з питань громадянства; справ із захисту інтересів неповнолітніх, коли виникає загроза їх здоров’ю, безпеці або освіті; справ із захисту прав та інтересів інвалідів; справ щодо захисту інтересів осіб із психічними вадами [3]. Згідно зі ст. 2 Закону Латвійської Республіки «Про прокуратуру» від 19.05.1994, до функціональних повноважень прокуратури зараховано захист прав і законних інтересів осіб і держави й в установлених законом випадках подання позовних та інших заяв, а також участь у розгляді справ у судах. Зазначене дає підстави стверджувати, що в європейському праві завдання прокурорів у цивільних та адміністративних процесах універсальні й полягають у захисті прав соціально вразливих категорій громадян [4].

Згідно з ст. 56 ЦПК України прокурор звертається до суду з позовною заявою, бере участь у розгляді справ за його позовами, а також може вступити за своєю ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи, до початку розгляду справи по суті, подає апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами [5]. Так, вступ прокурора в процесуальні відносини можливий із власної ініціативи, однак вступ на вимогу закону є обов'язковим. Зокрема, участь прокурора в цивільному судочинстві відповідно до закону передбачено у ст. 22 Закону України «Про психіатричну допомогу» у справах про надання психіатричної допомоги в обов'язковому порядку [6].

Прокурор має повноваження в сімейних спорах в розрізі права на звернення до суду з позовом : про визнання шлюбу недійсним; позбавлення батьківських прав; позбавлення батьків чи одного з них батьківських прав або про відібрання дитини від матері, батька без позбавлення їх батьківських прав; скасування усиновлення чи визнання його недійсним [7]. Ці права надані прокурору Сімейним кодексом України.

За даними статистичної звітності про роботу органів прокуратури, за 2018 рік у провадженні судів перебувало шістнадцять позовів прокурорів в інтересів громадян (з яких 8 задоволено), за 2019 – одинадцять (4 задоволено), за 2020 – вісім (2 задоволено), за 2021 та 2022 роки – жодного [8].

Постановою Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 16 січня 2018 року у справі № 757/26992/16-ц Суд розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу заступника прокурора Автономної Республіки Крим (далі – АРК). Так, у червні 2016 року прокурор звернувся до суду із заявою, у якій просив підтвердити наявність підстав для представництва прокурором інтересів малолітньої дитини – ОСОБА_3 в суді та встановити факт народження ОСОБА_3 в місті Сімферополі. Заява мотивована тим, що у травні 2016 року до прокуратури АРК звернулася ОСОБА_1, яка є громадянкою України, та мешкає в АРК, стосовно сприяння захисту прав її малолітньої дитини, яка народилася в Сімферополі щодо реєстрації дитини як громадянки України в судовому порядку. Суд дійшов висновку, що прокурором було належно обгрунтовано підстави звернення до суду, а саме подано документи, що підтверджують неможливість самостійного захисту інтересів малолітньої дитини [9]. При цьому, прокурор звертався за захистом прав вищезазначеної громадянки за наявності повноважень щодо представництва в суді інтересів громадян (статті 45 ЦПК України чинної на час подання позовної заяви). Разом із тим, коли рішення суду набрало законної сили та потрібно було його виконувати, повноваження прокурора

стосовно громадян визначалися вже лише Перехідними положеннями Конституції України.

Європейський Суд з прав людини неодноразово звертав увагу на участь прокурора в суді на боці однієї зі сторін як обставину, що може впливати на дотримання принципу рівності сторін. Оскільки прокурор або посадова особа з аналогічними функціями, пропонуючи задовольнити або відхилити скаргу, стає противником або союзником сторін у справі, його участь може викликати в однієї зі сторін відчуття нерівності (рішення у справі «Ф.В. проти Франції» (F.W. v. France) від 31.03.2005, заява 61517/00, п. 27) [10].

Цікавим є висновок Венеціанської комісії про те, що спроможність представляти інтереси громадян також викликає питання у зв'язку з наданням прокуратурі права на участь у судовому процесі у випадку наявності таких інтересів незалежно від побажань самої особи та навіть її власної спроможності відстоювати свої інтереси самостійно, що є обмеженням права особи на доступ до суду, закріпленого у статті 6 Європейської конвенції з прав людини, а також звертатися до суду на власний розсуд та оскаржувати будь-які судові рішення стосовно таких інтересів [11].

Деякі науковці стоять на позиції, що участь прокурора у розгляді судами цивільних справ повинна бути мінімізована й розглядатися, скоріш, як виключення, яке обумовлене або необхідністю захисту публічного інтересу, або неможливістю для особи самостійно звернутися до правосуддя за захистом своїх прав й отримати такий захист. Представництво інтересів громадянина має здійснюватися виключно адвокатом. Оскільки відмінність між правовим статусом адвоката і прокурора в тому, що прокурор завжди є представником так званої публічної влади [12].

Тимошевська підкреслює, що участь прокурора в цивільному процесі у випадках захисту інтересів незахищених категорій громадян є виправданою за умови дотримання принципу рівності, змагальності сторін, пропорційності які, своєю чергою, забезпечуються детальною, чіткою регламентацією поведінки прокурора, а саме встановленням вичерпного переліку підстав та розширеного переліку умов участі, що забезпечувало б виконання вимоги щодо виключності повноважень, субсидіарності ролі прокурора, закріплення за прокурором рівних прав та однакових з іншою стороною обов'язків, що відповідають процесуальному статусу з метою недопущення встановлення привілейованого статусу прокурора у цивільному процесі [13].

Відзначимо, що основними клієнтами місцевих центрів з надання безоплатної правової допомоги є малозабезпечені громадяни, які не можуть собі дозволити оплатити послуги адвоката. Зокрема, 2018 року від цієї категорії надійшло майже 65% письмових звернень про надання безоплатної

правової допомоги [14]. Такі особи не спроможні самостійно реалізувати право на судовий захист своїх прав, свобод і законних інтересів.

Ми підтримуємо позицію, що позбавлення у 2016 році органів прокуратури конституційної функції представництва інтересів громадян у суді сьогодні фактично призвело до неможливості доступу до правосуддя значного кола суб'єктів. Вчені, здійснюючи порівняльний аналіз функцій органів прокуратури в Україні та зарубіжних країнах, наголошують на тому, що прискорене обмеження наглядових повноважень прокуратури України обов'язково призведе до протилежного результату – зниження рівня правової захищеності індивіда. Це підтверджується значною кількістю скарг, які надходять до органів прокуратури від соціально незахищених верств населення, яких прокурори вже не в змозі захистити в суді [4].

З огляду на вищевикладене, є невідповідність між положеннями Закону України “Про прокуратуру” та нормою частини 1 статті 131-1 Основного Закону. Однак, ми вважаємо, що до Конституції України мають бути повернені прокурору функції представництва інтересів соціально незахищених громадян у суді.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Закон України “Про прокуратуру” від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
3. Ляшук А. В. Здійснення прокурором представництва у цивільному судочинстві в умовах Європейської інтеграції України. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/liga/article/download/2536/2414>
4. Драган О. Європейські стандарти представництва прокурором інтересів громадянина та держави під час виконання судових рішень. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/125-129_6.pdf
5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
6. Закон України “Про психіатричну допомогу” від 22.02.2000 р. №1489-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>
7. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. №2947-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
8. Офіс Генерального прокурора. Про роботу органів прокуратури. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-robotu-organiv-prokuraturi-2>
9. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 16 січня 2018 року у справі № 757/26992/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71639601>

10. Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні поза межами кримінального процесу. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/952570>

11. Висновок Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії), Директорату з прав людини, Генерального директорату з прав людини та верховенства права. URL: <https://rm.coe.int/1680097f7d>

12. Стефанчук М. М. Напрями вдосконалення процесуального статусу прокурора як суб'єкта реалізації функції представництва інтересів громадянина або держави в суді. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/15071/1/%D0%9D%D0%90%D0%9F%D0%A0%D0%AF%D0%9C%D0%98%20%D0%92%D0%94%D0%9E%D0%A1%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A6%D0%95%D0%A1%D0%A3%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%A2%D0%A3%D0%A1%D0%A3%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%9A%D0%A3%D0%A0%D0%9E%D0%A0%D0%90.pdf>

13. Тимошевська І. П. Правовий статус прокурора в цивільному процесі в умовах сучасного законодавства. URL: [PDF] nlu.edu.ua

14. Потреба у правовій допомозі зростає. URL: <https://legalaid.gov.ua/novyny/potreba-u-pravovij-dopomozi-zrostaye-3/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-93>

ЩОДО БЕЗСПІРНОСТІ ЯК ОЗНАКИ НОТАРІАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Крижевська Олена Олександрівна

кандидатка юридичних наук,

доцентка кафедри нотаріального, виконавчого процесу

та адвокатури, прокуратури, судоустрою

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

На думку окремих науковців, нотаріальні процесуальні правовідносини мають таку ознаку як безспірний характер цих правовідносин, тобто безспірність юридичних фактів і прав, на яких засновується нотаріальне провадження [1, с. 32]. Крім того, одним з принципів нотаріального